

A manysi információstruktúrát kódoló konstrukcióinak egyik csomópontja

NÉMETH SZILVIA

Budapest

A világ nyelveiben számos stratégiát találunk, amely az információszerkezet kódolására szolgál. Ismeretes az is, hogy minden nyelv egyszerre több módszert is használ a topik és a fókusz kifejezésére attól függetlenül, hogy topik-prominens nyelvről van-e szó (tehát ahol a mondat szerkesztést döntően a topik és a fókusz határozza meg), vagy alany-prominens nyelvről (vagyis, hogy a mondat szerkesztésben a grammatikai funkciók dominálnak) (Gundel 1988). Ezek a stratégiák bonyolult viszonyrendszerben állnak: jelentkezhetnek együtt, kizárhatják egymást, megoszlást mutathatnak regiszterek terén stb.

A manysi magas topik-prominenciájú nyelv (Skribnik 2001: 222), melyben legalább tíz szintaktikai és morfológiai konstrukció fejezheti ki a topikot és/vagy a fókuszot (Németh 2010a). Ezek közül jelen esetben a morfológiai fókuszjelölő helyzetét vizsgálom a szakirodalomban már korábban tárgyalt konstrukciók, a szórend (Rombandeeva 1979), a passzívum (Kulonen 1989, Skribnik 2001), a datívusz-mozgatás (Skribnik 2001), a determinált konjugáció (Skribnik 2001, Nikolaeva 2001), valamint a kontrasztív topikálisitás (Sz. Kispál 1966, Németh 2010b) között. A kapcsolati hálóban betöltött szerep választ adhat arra a kérdésre, hogy 1. a manysiban található *ta* és *ti* partikula ténylegesen morfológiai fókuszjelölő partikula-e, és hogy 2. miért jött létre a világ nyelveiben amúgy is ritka morfológiai fókuszjelölő igei állítmányt fókuszba emelő funkciója a manysiban. A kutatás célja olyan lehetséges összefüggések feltárása, melyek alapján tervezni lehet a további, anyanyelvi adatközlők segítségével történő vizsgálatokat, vagyis eredményei csupán előzetes adatoknak tekinthetőek.

Előbb ismertetem a vizsgálatom során használt topik és fókusz fogalmát (csak érintve a szakirodalomban kialakult terminológiai sokszínűséget), majd áttekintem az északi manysi fókuszjelölő morfémáját, valamint a fent említett konstrukciókat. Végül bemutatom, hogy korpuszvizsgálatom alapján a fókuszjelölő milyen csomópontként funkcionál.

1. A topik és a fókusz definíciója

Az információszerkezethez kapcsolódó fogalmak terminológiája igen változatos akár iskolákat, akár szerzőket tekintve, ezért sem a topik, sem a

fókusz pontos definiálása nem kerülhető meg. Alapvetően két fontos kérdésben kell dönteni, mikor a meghatározást és vele együtt a vizsgálati tárgyat kiválasztjuk: 1. hogyan viszonyul egymáshoz a topik és a fókusz, 2. milyen nyelvi közegben vizsgáljuk ezeket. Az első kérdésben választhatjuk a relációs értelmezést (vagyis a topik és a fókusz egymás ellentétei: ismert vs. új információ, l. prágai iskola) vagy a referenciális értelmezést (vagyis a topik valamilyen, a beszédpartnerek számára ismert entitás, a fókusz pedig egy erről való állítás, l. Prince 1981, id. Gundel 1988: 212). A második kérdésben kezelhetjük a fogalmakat mondat (l. generatív nyelvészet) vagy szöveg (l. funkcionális elméletek) szinten. Ahogy látszik, a különböző értelmezésekben a vizsgálat tárgya is különbözik, ezért a különböző nyelvelméleti keretekben végzett kutatási eredmények összevetésénél körültekintően kell eljárni.

Korpuszelemzésem során a fókuszt és főleg a topikot Givón értelmezésében használtam. Givón nyelvtipológiai alapú, biológiai adaptációs nyelvtanában a **topikot** mint a régi információt jelölő összetevőt, a folytonosság jelölőjét (Givón 1979: 28) definiálja (T). A diskurzusban háromféle folytonosságot különböztet meg: a témáét, a cselekvését, valamint a résztvevőét. A T fontos tulajdonsága az anaforikus természetű referenciális hozzáférhetőség (vagyis az aktiváltság, Givón 1990: 740), valamint a kataforikus természetű tematikus folytonosság. Ez utóbbi alapján megkülönböztet lánckezdő (a T első megjelenése), láncközépi (a T mind az előző, mind a további szövegrészekkel folytonos) és láncevégi (a T az előző szövegrészekkel folytonos, de a későbbiekkel nem) topikot. A diskurzusban a legfontosabb, leginkább folytonos ún. elsődleges topikot tendenciózusan a grammatikai alany kódolja, az ezt követően legfolytonosabb, ún. másodlagos topikot a grammatikai tárgy (Givón 1984: 138). A fókusszal kapcsolatban Givón megkülönbözteti a predikátum fókuszát (vagyis a fókusz relációs értelmezését, a prágai értelemben vett rémát) és a kontrasztív **fókuszt**. Ez utóbbit tekinti vizsgálati tárgynak, vagyis a nem megjósolható információt (F). A F-t szigorúan a diskurzus szintjén értelmezi: a kontextusban a határozott (és így általában könnyen megjósolható) információ is lehet megjósolhatatlan és kontrasztív (Givón 1990: 700). A F jelen értelmezésben tehát elsősorban a figyelem irányításával áll kapcsolatban: a diskurzus azon elemét tekinthetjük fókusznak, melyet a beszélő kiemel, a figyelem középpontjába helyez, függetlenül attól, hogy az adott információ megjelent-e már korábban a diskurzus folyamán.

Látszik tehát, hogy givóni értelemben a T és F nem egymás ellentétei, sőt domíniumaik között átfedések is vannak. Ezen kívül a T és a F hangsúlyozottan a diskurzusból vizsgálendő, még akkor is, ha a továbbiakban példamondatok szerepelnek az egyszerűség kedvéért: az elemzés során minden esetben a szövegre volt szükség a T és F azonosításához, és ezek után következhetett a kódolás módjának vizsgálata.

2. Az információszerkezetet kódoló stratégiák

2.1. Tipológiai eredmények

Gundel (1988) egy 30 nyelvet számláló kutatás alapján csoportosította a nyelvek T–F relációt kódoló stratégiáit. Úgy találta, hogy bár a nyelvek stratégiáiban megfigyelhető egy sor univerzális vagy erős tendenciát mutató elem (ezeket a manysira vonatkoztatva l. Németh 2010b), a különböző nyelvekben igen eltér ezek jelentése, gyakorisága, valamint a rendszerben elfoglalt szerepe (Gundel 1988: 216). Ezen kívül egy-egy nyelven belül is erősen különbözhetnek az eszközök az egyes nyelvi rétegek szerint (Gundel 1988: 209). Három fő formai stratégiát különít el: a morfológiai módszert, a szintaktikai struktúrákat és az intonációt. Givón (1990) a különféle stratégiákat aszerint tárgyalja, hogy a T-ot vagy a F-t kódolják-e.

2.2. Manysi stratégiák

A manysi információszerkezetet kódoló konstrukcióit az utóbbi évtizedekben kezdték kutatni (pl. Skribnik 2001). 2010-ben korpuszvizsgálatot végeztem, melyben a Gundel (1988) és Givón (2001) nyelvtipológiai vizsgálatával meghatározott konstrukciókat kerestem az északi manysiban (l. Németh 2010a). A korpuszt¹ húsz szöveg alkotta, az eredmények alapján a következőkben bemutatott szerkezetek voltak a leggyakoribbak.

2.2.1. Morfológiai fókuszjelölő

Az információstruktúra leginkább explicit formája, ha a nyelvben egy speciális morféma szolgál a T, a F vagy mindkettő jelölésére. Gundel a F-t jelölő morfémáknak két alaptípusát különbözteti meg (Gundel 1988: 220): 1. a teljes F-t jelöli (akár az egész mondatot is), ezt hívja átfogó fókuszjelölőnek; 2. a F nominális részét² jelöli (korlátozott fókuszjelölő). A vizsgálat alapján a fókuszjelölők döntő többsége a F után helyezkedik el, de az SOV szórenden kívül nem mutatható ki összefüggés egyéb strukturális összetevőkkel. A szerző megjegyzi, hogy a vizsgálatában szereplő, fókuszjelölővel rendelkező nyelvek száma alacsony volt (Gundel 1988: 222).

A manysiban Németh (2010a) szerint a távolra mutató névmás (*ta*) és ritkábban a közelre mutató névmás (*ti*) kapcsolatba hozható az információstruktúrával. Az említett névmások F-t jelölő funkciót töltenek be,

¹ A 14 db prózai folklórszöveg (Munkácsi, Kálmán és Popova gyűjtéseiből), 5 db ismeretterjesztő szöveg (ábécéskönyvek rövid szakaszai és újságcikkek), valamint 1 db novella (Sesztalov) alkotta korpusz megközelítőleg 50 oldal. A korpusz szövegeiről bővebben l. Németh 2010a.

² A fókusz nominális részét Kim (1988) rématikus- (röviden R-) fókusznak hívja.

amennyiben közvetlenül az igei (finit vagy nem finit) állítmány előtt állnak. Az általában partikulának értelmezett elemek fókuszjelölő funkciója szintaktikai korlátozások mellett érvényesül: megtalálhatóak intranzitív és tranzitív ige, determinált és indeterminált ragozású, illetve aktív és passzív igealak, valamint igenevek előtt, továbbá beékelődhetnek az igekötő és az ige közé. Feltételes módban, kérdőszós kérdésekben és tagadáskor azonban a korpusz szövegeiben nem jelentkeznek (Németh 2010a: 37). A két partikula funkciómegoszlása még nem tisztázott, az azonban biztosnak látszik, hogy mindkettő a F igei részét kódolja, szemben pl. a jukagírral, ahol a két fókuszjelölő partikula egyike a teljes F, a másik pedig csak a névszói F-t jelöli (Nikolaeva 2000: 68) (1). A történet szereplője egy kalandos partraszállás után visszazáll a csónakjába és tovább indul (vagyis a parton szerzett sérülései ellenére nem marad a szárazföldön), és útját a sötétedés miatt szakítja meg³.

- (1) *Os ta [jalasas], jalasas,*
 megint FP jár:INDET.PST.SG3(F) jár:INDET.PST.SG3
akwmatert ETipAlaq xOtal jolaLti
[pati].⁴ (7: 72)
 egyszerre estefelé nap lefelé FP kezd:INDET.PRS.SG3(F)
 'Megint ment, ment, egyszercsak esteledni kezdett.'

2.2.2. Inverzió

A szórend tipikusan az egyik fő információszerkezetet kódoló eszköz, még az általánosan rigidnek tartott angolban is előfordulnak szórendi eltérések az információszerkezet hatására (l. Pelyvás 2002). Az összetevők egyes nyelvekben a megszokott helyüktől jobbra és balra „elmozdulhatnak”. Az inverzió givóni értelmezésben a neutrális szórendhez képesti eltérést jelenti csupán, nem műveletként felfogott jelenség.

A manysi alapszórendje (Rombandeeva 1979: 80) és domináns szórendje (Kulonen 1989: 44) SOV, a T elsődleges pozíciója a mondat eleje, a F többnyire közvetlenül megelőzi az igét (Rombandeeva 1979: 69). Mivel a manysiban a szórend nem rigid (Rombandeeva 1979: 69; Riese 2001: 63), egyes összetevők megelőzhetik az alanyt, vagy követhetik az állítmányt. Ez utóbbi eset többnyire a T kódolására szolgál. Az állítmány után álló összetevő topikalizációja⁵ a F részévé teszi a T-ot⁶, mert a szórend eltér az

³ A nyelvi példákat minden esetben a Kálmán-féle átírásban közlöm.

⁴ A partikulák beékelődése az igekötő és ige közé egy korábbi vizsgálatom alapján aspektusjelölő szereppel bír.

⁵ A topikalizáció az a kognitív folyamat, melynek során egy elem a topikot kódoló elemmé válik.

⁶ A T F-ba emelése hipotézisként értelmezendő itt és a továbbiakban is. Az intonáció vizsgálata és anyanyelvi adatközlők nélkül nem állítható biztosan, ezért az eredményeket

amúgy általános igevégűségtől, kiemelődik. Ily módon topikalizálódhat a grammatikai alany, a tárgy, az ige infinitívuszi bővítménye, valamint „kimozdulhat” a határozó (2) is (Németh 2010a: 21–22).

- (2) *Tuw xA^mxõs [nA^mkin].* (9: 64)
 oda fölmege: INDET.PST.SG3 fenyő:LAT(T)
 'A fenyőre fölmászott.'

2.2.3. Kontrasztív topikalitás

A Givón által kontrasztív topikalitásnak vagy Y-mozgatásnak nevezett kettős alanyú szerkezet a manysiban is a T kódolására szolgál (Németh 2010a: 26–28). A tipikus angol nyelvű példákkal (pl. Gundel 1988: 224) szemben a manysiban egy nominatívuszi névszó és egy folyamatos melléknévi igenév vesz részt a konstrukcióban:

- (3) [*xummüq*] *jinetEn ta [sujti].*
 (5: 53)
 férfi(T) jön:PTCP.POSS.DU3.SG FP⁷ hangzik:INDET.PRS.SG3(F)
 'Férfiak jötte hangzik.'

A konstrukciót (a hantival kapcsolatban) Nikolaeva, Kovgan és Koshkareva (1993) korábban összefüggésbe hozta az információstruktúrával: véleményük szerint a szerkezet fő célja valamely névszói alany topikalizálása (Nikolaeva, Kovgan & Koshkareva 1993: 143–144).

Bár esetenként megjelenik a kötőszavas alárendelés is, korpuszom alapján a manysi ma is a mellékmondat értékű igeneves szerkezeteket részesíti előnyben, vagyis ez általános konstrukció, sőt korábban nem is volt alternatívája (Klemm 1916: 184). A szerkezet információstruktúrában játszott szerepe ezért további, adatközlői segítséggel végzett kutatást igényel.

2.2.4. Datívusz-mozgatás

A datívusz-mozgatás során a máskor datívusz/beneficiens alakú/funkciójú elem tárgy alakba/funkcióba kerül (ebben az esetben sem műveletről, csak összehasonlításról van szó) (Givón 1984: 115).

Az északi manysiban a tárgy jelöletlen, és a hagyományos nyelvtanok szerint nincs datívusz (Kálmán 1976; Riese 2001): csak a személyes névmásoknak van tárgyesetük (Kálmán 1976: 50). Egyes szerzők egyáltalán nem beszélnek az esetjelölés tárgyalásakor a datívuszról (pl. Kálmán),

összefoglaló hálón nem tüntetem fel.

⁷ A *ta* és a *ti* mutatónévmási és fókuszpartikulai funkcióját esetenként nehéz megkülönböztetni anyanyelvi adatközlő segítségével. Ebben az esetben a kontextusból adódik, hogy az ige F: a mese hőse korábban elbújt, és itt be is bizonyosodott, hogy jól tette, mert tényleg hallatszott, hogy megjöttek azok, akiktől tartott.

mások megemlítik, hogy a latívuszi *-n* végződésnek van datívuszi funkciója is (pl. Riese 2001: 25). Skribnik (2001) azonban a datívuszt tartja az *-n* elsődleges funkciójának, és a szerkezetet mint a T-ot kódoló konstrukciót tárgyalja (4a-b): amennyiben a másodlagos T a tárgynál alacsonyabb hierarchiájú esetalakkal van jelölve (pl. datívusz, lokatívusz stb., l. Givón 1984: 139), akkor a magas topik-prominancia miatt kényszer lép fel, a T-ot tárggyá kell tenni (Skribnik 2001: 236). A datívusz-mozgatás a F részévé teszi a T-ot, hiszen kiemeli az esetalakkal.

(4a) *am tawen mojt mojtequm.* (Skribnik 2001: 228)

én ő:DAT mese(OBJ) mesél:INDET.PRS.SG1
'Mesélek neki egy mesét.'

(4b) *am [tawe] mojtől mojtillum.* (Skribnik 2001: 228)

én ő(OBJ)(T) mese:INSTR mesél:DET.PRS.SG1.SG
'Neki mesélek mesét.'

2.2.5. Passzívum

Az obi-ugor nyelvek passzív szerkezetét már igen korán kapcsolatba hozták az információstruktúrával (l. Kulonen 1989), főleg a hagyományos (vagyis a SAE nyelvekben található) passzív szerkezetektől való különbözősége miatt. A szerkezet a manysiban is arra szolgál, hogy az elsődleges T-ot grammatikai alanyi szerepbe állítsa akkor, ha az azt kódoló elem esetleg nem grammatikai alanyként állna (Skribnik 2001: 236). (5a) esetén az 'anyó' (amennyiben a diskurzus alapján kitalálható) a T, (5b) esetén azonban az 'asszony fia'. A T ez esetben is fókuszba kerül a szerkezet kiemeltsége miatt.

(5a) *[Akw] Ekwa pIqriS at tArti.*
anyó(T) asszony fia:DIM(OBJ) nem enged:INDET.PRS.SG3
'Az anyó nem engedi az asszony fiacskáját.'

(5b) *[Ekwa pIqriS] Akwen at tArtawe.* (9: 58)
asszony fia:DIM(T) anyó:A nem enged:PASS.PRS.SG3
'Az asszony fiacskáját nem engedi az anyó.'

2.2.6. Indeterminált és determinált igeragozás

Az obi-ugor determinált igeragozás pontos funkciója nem teljesen tisztázott. Sajátossága, hogy nem csak tranzitív igék esetében alkalmazható, valamint nem állíthatóak fel olyan szabályszerűségek (szemben pl. a magyarral), amelyek „megkövetelik” a használatát (Skribnik 2001: 225–226). A manysiban Kálmán kísérlete meg összefoglalni használati szabályszerűségeit, ezt később több szerző is átvette (pl. Riese 2001). E szerint: „a

tárgyas ragozást a magyarhoz hasonlóan csak határozott tárgy mellett használjuk” (Kálmán 1979: 60). Problémát jelent azonban, hogy hogyan határozzuk meg a határozottság fogalmát egy határozott névelőt nem ismerő nyelvben: egy szabályrendszer alapján, ahogy Kálmán teszi, vagy inkább mint egy univerzális kategóriának képzelve, ahogy Comrie (1975: 9, idézi Skribnik 2001: 226), s ekkor a határozottságot maga az ige is képviselheti (Skribnik 2001: 226). A Kálmán felállította szabályok nem adnak magyarázatot arra, hogy sokszor az általa határozottnak tekintett tárgyak esetében is indeterminált ragozást találunk, illetve időnként határozatlan tárgy esetén determinált konjugáció áll.

Skribnik a tárgy másodlagos T funkciójával magyarázza a determinált ragozást. Az általa végzett korpuszvizsgálat eredménye azt mutatja, hogy a tárgy + determinált igealak előfordulásának 90%-a a másodlagos T-ot kódolja (Skribnik 2001: 235) (6). Ezzel szemben az indeterminált ragozás a tárgy F státuszával áll összefüggésben: az ige előtt álló tárgy rématikus F-szá vagy annak részévé válik (Skribnik 2001: 232–233) (7)⁸.

(6) *am [naŋän] namäl kinsilum.* (1: 76)
 én te(OBJ)(T) szándékosan megkeres:DET.PRS.SG1.SG
 ’... téged én (akkor is) szándékosan megkereslek.’

(7) *[xApe] taqle wAsöl*
 csónak:POSS.SG3.SG(OBJ)(T) tele kacsá:INSTR
pAxwtiste, [wAsana]
 dobál:DET.PST.SG3.SG kacsá:POSS.SG3.PL(OBJ)(F)
atis. (9: 58)
 összegyűjt:INDET.PST.SG3
 ’A csónakját teledobálta kacsával, a kacsáit gyűjtötte össze.’

2.3. A morfológiai fókuszjelölő rendszerben elfoglalt helye

2010-es korpuszvizsgálatom alapján a F-t a fent bemutatott szerkezetek kódolhatják. Az intonáció szerepe természetesen további, valószínűleg domináns kifejezési lehetőség.

2011-ben újabb korpuszvizsgálatra volt szükség, hogy megállapítható legyen, hogy az általam morfológiai fókuszjelölőnek tartott partikulák milyen helyet foglalnak el a fent bemutatott szerkezetek között. Ez azért fontos, mert:

1. ha ugyanazt a funkciót (vagyis az ige F-ba emelését) egyéb konstrukciók is betöltik, kérdésessé válik a morfológiai jelölés

⁸ A beszélő azt hangsúlyozza, hogy a főhős semmi másra nem figyelt, csak a kacsák összegyűjtésére.

szükségessége, és ezzel együtt megkérdőjeleződik az, hogy az adott partikulákat ténylegesen fókuszjelölőnek lehet-e tartani,

2. az, hogy a morfológiai jelölő mely konstrukciókkal jelentkezhet, megmutathatja, hogy miért és mely szerkezetben alakult ki.

Kilenc (északi manysi) prózai folklórszöveget elemeztem, melyek különböző adatközlőktől és időszakokból származnak: öt az 1980-as évek előtt (1–5. szöveg), négy pedig utána (6–9. szöveg) keletkezett. Minden tagmondatban megállapítottam a T-ot és a F-t, majd a morfológiai fókuszjelölőt tartalmazó mondatok szerkezeteit vizsgáltam. Az eredményeket az 1. táblázat szemlélteti.

	összesen	indeter- minált igekalak	determinált igekalak	passzív igekalak	datívusz- mozgatás	inverzió	kontrasztív topikalitás
<i>ta</i>	140 ⁹	109	11	17	0	3	1
<i>ti</i>	19	16	2	1	0	1	0
összesen	159	125	13	18	0	4	1

1. táblázat. A *ta* és a *ti* egyéb konstrukciókkal való előfordulása

Az adatok azt mutatják, hogy mindkét partikula megjelenhet indeterminált, determinált és passzív igekalak mellett, valamint inverzió esetén. A kontrasztív topikalitás rendkívül ritka volt a korpuszban, valószínűsíthető, hogy itt is mindkét partikula előfordulhat, bár ebben az esetben csak a *ta*-ra található példa.

A datívusz-mozgatás kizárni látszik a partikulákat. Ennek oka az lehet, hogy a szerkezet tárgya minden esetben F-ba kerül, és az ige ezért ritkábban válik F-á. A konstrukció ritka volt a korpuszban, így nem zárható ki, hogy nagyobb méretű nyelvi anyag vizsgálata esetén korreláció található.

Diakrón szempontból a vizsgálat két információval szolgált. Az egyik, hogy az 1990-es években keletkezett szövegekben jelennek meg az inverziós példák. Ezekben az esetekben többnyire valamilyen határozó kerül az ige mögé (8), vagyis a konstrukció nem topikalizációs célt szolgál, inkább a F-t jelöli (esetleg orosz hatásra¹⁰). Ezt azonban csak akkor lehet biztosan kijelenteni, ha az intonációt is megvizsgáltuk. Emellett szükséges egy diakrón szemléletű alapszórend-vizsgálat is.

- (8) *p#lp* *paley* *ta* [*è#matite*] *kasajäl* (9:
60)
 puttony(OBJ) szét FP vág:DET.PRS.SG3(F) kés:INSTR
 'a puttonyt szétvágta a késsel'

⁹ A *ta* három esetben participium mellett állt.

¹⁰ Az oroszban a F általában közvetlenül az ige utáni pozíciót foglalja el.

A másik diakrón eredmény, hogy a fiatalabb szövegekben a passzív igealak mellett jelentősen megnőtt a partikulák előfordulása: míg az 1–5. szövegben csupán három alkalommal jelentkeznek, addig a 6–9. szövegben 15 esetben. Ennek magyarázata korpuszbővítést kíván: vagy a közös előfordulás száma növekszik, vagy a passzív szerkezet általános terjedése okozza.

A szerkezetek funkciómegoszlásának kérdésére a korábbi vizsgálatok alapján választ adhatunk. A vizsgált korpusz alátámasztja a 2. táblázatban bemutatott rendszert.

	elsődleges T	másodlagos T	F
morfológiai jelölő V=F			+
inverzió →S/O=T	+	+	+(?)
kontrasztív topikalitás S=T	+		
datívusz-mozgatás DAT>O=T		+	
passzív O>S=T	+		
indeterminált ragozás O/X=F			+
determinált ragozás O=T		+	

2. táblázat. A manyisi információszerkezetet kódoló konstrukcióinak funkciómegoszlása

Látható, hogy a F kódolására három konstrukció használatos: az indeterminált ragozás a tárgy másodlagos T funkciójának kifejezésére szolgál, az inverzió pedig (amennyiben az igét követő elemet F-ba helyezi) szintén a rématikus F-t jelöli. Az ige F funkcióját tehát a morfológiai jelölőn kívül egyetlen más szerkezet sem jelöli. Az igeragozás különlegessége (vagyis a determinált, illetve a passzív alak) F-ba állíthatja az igét megkülönböztetettsége miatt, ez azonban nem explicit kifejezési eszköz: ezzel magyarázható az, hogy a partikulák determinált és passzív alakok előtt sokkal ritkábban jelentkeznek.

A morfológiai jelölők indeterminált konjugációban történő gyakorisága azt is felveti, hogy a funkció itt alakult ki. Az indeterminált igealakot tartalmazó tagmondat vagy neutrális (vagyis F nélküli), vagy a tárgy F funkcióját jelöli, esetleg (a szórend segítségével) az igét közvetlenül megelőző elem F voltát mutatja. Amennyiben az ige is a F része, azt külön

jelölni kell intonációval vagy egyéb eszközzel. A T (elsődleges és másodlagos) jelölésének gazdag volta magával vonhatta azt, hogy a verbális F-t is alakilag jelölni próbálták. Ezt erősíthette az is, hogy az areában nem ismeretlen a morfológiai fókuszjelölő: a jukagír két F-t jelölő partikulája (Nikolaeva 2000: 68) modellül szolgálhatott. Ez magyarázná azt is, hogy a manysiban miért két partikula indult meg a grammatikalizálódás útján. Az elemek funkciómegoszlásának (egyelőre) látszólagos hiányát pedig az indokolhatja, hogy a teljes grammatikalizálódás még nem zajlott le. A morfológiai jelölők a fiatalabb szövegekben is gyakoriak, ezért adatközlő segítségével történő kutatásuk lehetséges.

Rövidítések

1, 2, 3 – személy	PASS – passzív
A – ágens	PL – pluralis
DAT – datívusz	POSS – birtokos személyrag
DET – determinált ragozás	PRS – jelen idő
DIM – kicsinyítő képző	PST – múlt idő
DU – dualis	PTCP – participium
F – fókusz	S – alany
FP – fókuszjelölő partikula	SAE – sztenderd európai nyelvek
INDET – indeterminált ragozás	SG – singularis
INSTR – instrumentális	T – topik
LAT – latívusz	V – ige
O, OBJ – tárgy	X – nominális mondatrész

Források

- Kálmán Béla 1976: *Chrestomathia Vogulica*. Budapest: Tankönyvkiadó.
 Kannisto, Artturi & Liimola, Matti 1956: *Wogulische Volksdichtung III*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 111. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
 Попова, Светлана = С. А. Попова 2001: *Тагт ос сакв махум потраньл-мойтаныл*. Рассказы-сказки народа сосьвы-сыгвы. Томск: Издательство Томского университета.

1. = *MAtApris mojt* – Kálmán 1976: 75–77.
 2. = *L'#mwoj è#n#te m#jt* – Kálmán 1976: 73.
 3. = *SAt sOrp akw lAql tarmõl LULsõt, tUlüqlap* – Kálmán 1976: 80–81.
 4. = *Asszonylopás* – Kálmán 1976: 77.
 5. = *KatkaSi (6.)* – Kannisto & Liimola 1956: 52–54.

6. = *Сар хартнэ хум мойт* – Popova 2001: 12–19.
 7. = *Элмхолас хум ос Мисхум мойт* – Popova 2001: 70–75.
 8. = *Эква Пыгрись ос Менквыт* – Popova 2001: 50–57.
 9. = *Эква Пыгрись ос Кирп Нёлт Эква* – Popova 2001: 58–69.

Irodalom

- Comrie, Bernard 1975: Subject and direct objects in Uralic languages: a functional explanation of case-marking systems – *Études Finno-Ougriennes XII*. Paris: ADEFO: 5–17.
- Givón, Talmy 1979: *On Understanding Grammar*. New York: Academic Press.
- 1984: *Syntax. A Functional-Typological Introduction. Volume I*. Amsterdam: John Benjamins.
- 1990: *Syntax. A Functional-Typological Introduction. Volume II*. Amsterdam: John Benjamins.
- 2001: *Syntax: An introduction. Volume I*. Amsterdam: John Benjamins.
- Gundel, Jeanette K. 1988: Universals of Topic-Comment Structure. – Hammond, Moravcsik & Wirth (eds) 1988: 209–242.
- Hammond, Michael & Moravcsik, Edith & Wirth, Jessica (eds) 1988: *Studies in Syntactic Typology*. Amsterdam: John Benjamins.
- Kálmán Béla 1976: *Chrestomathia Vogulica*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Kim, Alan Hyun-Oak 1988: Preverbal Focusing and Type XXIII Languages. – Hammond, Moravcsik & Wirth (eds) 1988: 147–172.
- Klemm Antal 1916: A vogul alárendelő viszony. – *A pannonhalmi Főapátsági Főiskola évkönyve az 1915–1916-diki tanévre*. Pannonhalma: 134–192.
- Kulonen, Ulla-Maija 1989: *The Passive in Ob-Ugrian*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 203. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Németh Szilvia 2010a: *Aktuális mondattagolás a manysiban és a magyarban*. Egyetemi szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- 2010b: Топик и фокус в мансийском языке. – *Congressus XI Internationalis Fenno-Ugristarum 6*. Piliscsaba: 105–111.
- Nikolaeva, Irina 2000: *Chrestomathia Yukagirica*. Urálistikai tanulmányok 10. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Finnugor Tanszék.
- 2001: Analyze der objektiven Konjugation im Ob-Ugrischen. – *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum 7*. Tartu: 454–472.
- Nikolaeva, Irina, Kovgan, Elena & Koshkareva, Natalia 1993: Communicative roles in Ostyak syntax. – *Finnisch-Ugrische Forschungen 51*: 125–167.
- Pelyvás Péter 2002: Szórend, grammatikai funkciók és téma-réma szerkezet

- a kognitív grammatikában (Kognitív alapú angol–magyar összevetés). – *Officina Textologica* 7: 19–34.
- Prince, Ellen 1981: Towards a taxonomy of given-new information. – Peter Cole (ed.): *Radical Pragmatics*. New York: Academic Press: 223–255.
- Riese, Timothy 2001: *Vogul*. Muenchen: Lincom Europa.
- Rombandeeva, E. I. = E. И. Ромбандеева 1979: *Синтаксис мансийского (вогульского) языка*. Москва: Наука.
- Skribnik, Jelena 2001: Pragmatic structuring in Northern Mansi. – *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum* 7. Tartu: 222–239.
- Sz. Kispál Magdolna 1966: *A vogul igenév mondattana*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Information structure coding strategies in Northern Mansi

My research examines the use of two particles in Northern Mansi: *ta* and *ti*. I hypothesize that the function of the particles is to mark focus on the verb. It is unclear whether particles can mark morphological focus in other constructions used to code information structure. By syntactically analysing nine folklore prose texts, I determined that from among the topic- and focus-coding structures discussed in the literature, *ta* and *ti* can appear in all cases except when dative movement occurs. This division of functions supports the analysis that the particles are used to mark focus on the verb.